

LUND UNIVERSITY

Mårten Sjöbecks kulturhistoriska fältarbeten

Gustavsson, Karin

Published in:
Rig

2000

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Gustavsson, K. (2000). Mårten Sjöbecks kulturhistoriska fältarbeten. *Rig*, 3, 150-165.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mårten Sjöbecks kulturhistoriska fältarbeten

Karin Gustavsson

Sommaren 1924 fick Carl Wilhelm von Sydow i Lund en rapport från en av folklivsarkivets stipendiater, som fältarbetade på den skånska landsbygden. Några märkliga byggnadskonstruktioner i en avlägsen trakt hade upptäckts och dokumenterats:

Ännu några risflätade gaflar hafva upptäckts – troligen de sista i denna del af landskapet. — — — Ännu ett utkragande gafvelröste – det praktfullaste jag hittills sett – har jag lyckats få med. Det utkragar icke mindre än 35 cm och hela gafveln lämnar ett mycket egendomligt intryck.¹

Brevskrivaren var Mårten Sjöbeck, som två år tidigare hade varit elev vid en av von Sydows folkhögskolekurser i folkminnesforskning. Sjöbecks idag ganska okända verksamhet som etnologisk byggnadsdokumentator kan verka disparat i förhållande till hans övriga livsgärning. Men under några sommars kulturhistoriska fältarbeten fick han inte bara kännedom om ålderdomlig bebyggelse i avlägsna trakter, utan också betydande insikter i markens och hävdens historia, som gav impulser till hans kulturlandskapsforskning och den syntes av olika discipliner som kom att benämnas markhistoria.

Begreppen natur och kultur är idag föremål för analys och forskning i flera olika vetenskaper, liksom landskapsstudier och naturvårdens respektive kulturminnesvårdens utveckling och förhållningssätt till sina ”objekt”. (se t.ex. nr 38 av *Bebyggelsehistorisk tidskrift* och antologierna *Moderna land-*

skap resp. *Kulturarvets natur*). Hela Sjöbecks verksamhet hamnar i skärningspunkten mellan begreppen natur och kultur och mellan olika humanistiska och naturvetenskapliga discipliner, och en lång rad forskningsområden möts i hans publicerade arbeten.²

Syftet med den här artikeln är främst att berätta om de år på 1920-talet då Sjöbeck ägnade sig åt byggnadsdokumentation på den skånska landsbygden, och hur han gick vidare till en tvärvetenskaplig forskning om det svenska kulturlandskapet.

Idérikedom och skicklig syntes

Mårten Sjöbeck föddes i Köpenhamn 1886. Han växte upp och gick i skola i Ängelholm, Helsingborg och Malmö. Sjöbeck var redan som barn botaniskt intresserad och ”pressade växter lassvis”.³ Han avlade studentexamen i Malmö 1907, det år då 200-årsminnet av Carl von Linnés födelse firades. Vetenskapsakademien delade med anledning av jubileet ut en medalj till den elev vid varje högre läroverk i landet som hade de bästa kunskaperna i botanik, och Mårten Sjöbeck blev sin skolas medaljör. Han påbörjade akademiska studier i geologi och botanik i Lund, men ekonomiska trångmål i samband med faderns död 1909 tvingade honom att lämna studierna, istället blev han kontorsskrivare hos Kungliga Järnvägsstyrelsen. Sin fasta punkt i tillvaron fann han rätt snart i Helsingborg, där han bosatte sig med sin hustru och dotter. Mycket av sin lediga tid ägnade han åt bota-

niken och fältbiologiska studier, och 1920 publicerade han sin första artikel, som behandlade flora och fågelliv i Vallåkradalen söder om Helsingborg.⁴ Under de första åren av 20-talet studerade Sjöbeck systematiskt rester av äldre lövängsvegetation i nordvästra och norra Skåne.⁵

Sjöbecks verksamhet som författare av landskapsbeskrivningar med järnvägarna som utgångspunkt började 1926, då Hälsingborgs – Hässleholms järnvägar gav ut boken *Handledning vid utflykter i norra och centrala Skåne. Naturbeskrivning författad av Mårten Sjöbeck*. Boken har kallats ”förövningen till en lång rad förnämliga landskapsböcker” (Narvelo 1987:20).⁶ Titeln på denna den första ”järnvägsboken” är intressant – den kallas ”naturbeskrivning”, men är till sitt innehåll precis lika mycket en kulturbeskrivning. Att skriva resehandböcker låg i tiden – Svenska Turistföreningen var väl etablerad, och fotvandringar och andra utomhusaktiviteter hade blivit en självklar del i den svenska vardagen.

På hösten 1927 fick Sjöbeck av sin arbetsgivare i uppdrag att utarbeta en handbok ”innehållande vandringsturer från statsbanornas stationer i Skåne”. Redan våren 1928 låg boken *Skåne. En landskaplig orientering vid betraktandet av Skåne från statsbanornas tåg och under utfärder* klar. Mycket av förarbetet med Skåneboken måste Sjöbeck redan ha klarat av under åren som byggnadsforskare, där järnvägsstationerna fått bilda utgångspunkt för expeditionerna. Under de närmaste sju åren kom en ny landskapsbok varje vår, och med lite längre intervaller fortsatte sedan Sjöbeck att producera landskapsböcker fram till 1953, då boken om Dalsland gavs ut. Sammanlagt 13 landskap beskrevs i 15 böcker – Skåne och Småland behandlades två gånger vardera – och dessutom skrev Sjöbeck ytterligare ett par böcker med järnvägar som utgångspunkt, exempelvis *Inlandsbanan* och *Sveriges nordligaste järnväg Kiruna – Narvik*.

Alla böcker är rikt illustrerade med fotografier av hög klass, tagna av Sjöbeck själv. Landskapsböckerna kom till inom ramen för en unik tjänst. Sjöbeck titulerades byråsekreterare, men hans uppdrag var att skriva landskapsböckerna. Parallellt med detta skrev han mängder av artiklar, som publicerades i olika facktidskrifter och årsböcker, där temat var markens och hävdens historia i framförallt de sydsvenska landskapen. Även i mer populära verk och i dagstidningar kunde man ofta läsa artiklar av Sjöbeck.⁷

På 30-talet utvecklade Mårten Sjöbeck den syntes av olika discipliner som kom att kallas markhistoria, som får betraktas som hans livsverk. Under 20-talets byggnadshistoriska fältarbeten, på jakt efter ålderdomlig allmogebbyggelse, och under studium av historiska kartor och andra arkivalier hade han förvärvat kunskaper och synsätt som blev hörnpelare i det fortsatta arbetet med att skriva kulturlandskapets historia. Han kom i kontakt med en rad olika källor, inte minst ”de gamle” som förutom berättelser om liv och hävd i äldre tid kunde ge benämningar på olika företeelser. Den folkliga etymologin var en av de pusselbitar han senare kom att använda i sina rekonstruktioner av ett områdes hävd genom tiderna. Trots en osedvanlig bredd i sin bildning blev han själv aldrig riktigt nöjd:

Det är synd att en människa icke kan behärska alla forskningsgrenar. Jag skulle behöva bättre kunskaper i religionshistoria, kemi, filologi och markbiologi för att reda upp utarmningens problem (Sjöbeck till Åke Campbell 27/1 1952).⁸

År 1950 blev Sjöbeck filosofie hedersdoktor vid Lunds universitet. Motiveringen löd bland annat:

Byråsekreterare Mårten Sjöbeck har med utgångspunkt från sina omfattande studier över den sydsvenska lövängen berikat diskussionen kring den äldre svenska bebyggelsens uppkomst och utveckling. Hans arbeten utmärker sig för idériedom och en skicklig syntes av

Mårten Sjöbeck med kamera. Bilden tagen på Hal-landsåsen på 1950-talet. Privat ägo.

material från många berörda ämnesområden (Narvelo 1987:26).

1966, i samband med sin 80-årsdag, fick han den stora Linnémedaljen i guld av Vetenskapsakademien. 1953 hade han pensionerats från sin byråsekreterartjänst, men han fick behålla sitt arbetsrum vid Drottninggatan i centrala Helsingborg. Och han fortsatte att arbeta, och behövde ännu inte på länge uppleva att de farhågor som han uttryckte i ett brev till Åke Campbell året före sin pensionering besannades:

Arbetsförmågan är storartad, aldrig mindre än 16 timmar pr. dygn. Det som idag skrämmer mig är icke tvånget att sluta utan tvånget att ställas utan arbetsmöjligheter (Sjöbeck till Campbell 27/1 1952).

Ännu under 1960-talet var Mårten Sjöbeck verksam som fältforskare och författare. Han hade då återupptagit arbetet med att samla och pressa växter. I hans herbarium, som idag finns i Lunds universitets botaniska museum, är växterna ordnade på ett "ekologiskt" sätt, där flera arter från samma växtlokal finns på ett ark, istället för det gängse systematiska sättet att ordna växter efter arter (Narvelo 1987:27). 1973, när Sjöbeck var 87 år, publicerades det som har kallats hans opus magnum, boken *Det sydsvenska landskapets historia och vård*. Han avled i Helsingborg två månader efter sin 90-årsdag hösten 1976.

Blicken på bonden

1922 inträffade det som Sjöbeck själv långt senare kallade en "milstolpe" i livet, deltagandet i en kurs i folkminnesforskning i Tomelilla. Kursen fick honom att "plötsligt rikta blicken på bonden". Den tio dagar långa kursen arrangerades av Folklivsarkivet i Lund, lärare var Carl Wilhelm von Sydow och Åke Campbell.

Båda voro mycket entusiastiska för sina ämnen, och det var för mig mycket stimulerande att åhöra deras föreläsningar. – Campbell var mycket inspirerande, fast jag tror, att jag lärde honom mera om naturen än det han lärde mig om bonden (Sjöbeck till Romell 19/1 1966).

I synnerhet kontakten med Åke Campbell kom att bli av stor betydelse för dem båda. Samtidigt som Sjöbeck på 1920-talet arbetade i fält med byggnadsdokumentationer skrev Campbell sin avhandling *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet*. Den byggde uteslutande på en mycket omfattande arkivforskning, medan Sjöbeck redan på 20-talet arbetade med att i fält låta flora, synliga fornlämningar och ålderdomliga byggnader och hägnader bekräfta arkivmaterialets uppgifter. Campbells och Sjöbecks synsätt låg nära varandra och utbytet mellan den akademiskt skolade Campbell och den till stora delar självlärd Sjöbeck var uppenbarligen

mycket givande för båda. I flera av Sjöbecks alster publicerade på 20-talet tackas Campbell i förordet⁹, i ett backspegelperspektiv var Sjöbeck mindre blygsam i sin inställning till sin egen betydelse för Campbells arbeten:

Under år 1926 hade jag och Åke Campbell långa diskussioner, och jag tror att jag i betydande utsträckning påverkat hans uppfattning av natur och odling (Sjöbeck till Romell 12/12 1958).

Men hur hamnade fältbiologen och järnvägstjänstemannen på en kurs i folkminnesforskning? Själv skrev Sjöbeck långt senare:

Jag tror, att det var närmast vissa landskapsestetiska, en smula målarbitna ambitioner, vilka jag på mitt sätt förenade med äldre odlingsformer, som förde mig till Tomelilla folkhögskola (Sjöbeck till Romell 16/1 1953).

Vad Sjöbeck möjligen hade glömt på äldre dagar var hur han under sina botaniska studier i Helsingborgstrakten även uppmärksammade den ålderdomliga bebyggelsen. I en artikel publicerad i *Skånska folkminnen* 1922, "Exteriörer av gamla bondgårdar inom Luggude härad (Skåne)", skriver han att de studier av bebyggelsen i området som han gjorde under somrarna 1921 och 1922 utfördes

samtidigt med utförandet av en växtgeografisk undersökning inom området. Detta har varit huvudsaken, det förra har utförts endast i förbigående. Det har emellertid synts mig högst önskvärt, att jämväl taga vara på det kulturhistoriska studiematerialet, som tillfällena bjudit i rikt mått, så mycket mera som nedbrytningen av det åldriga på landsbygden på många ställen går med rasande fart (Sjöbeck 1922:2).

Artikeln innehåller dock så mycket fakta och iakttagelser om bebyggelse, bland annat detaljerade teckningar av ornerade bjälkhuvuden och andra byggnadsdetaljer, att det knappast kan ha varit "i förbigående" som Sjöbeck studerat allmogens byggnadsskick. Han skriver också att han redan 1920 intresserat sig

för de säregna risflätade gavlarna och efterlyst sådana hos landsbygdens befolkning (Sjöbeck 1922:2).

Kombinationen botaniker – etnolog är idag udda, kanske var den ovanlig redan på 1920-talet, men det tidiga etnologämnet har många likheter med naturvetenskaplig metod och begreppsapparat. Sjöbecks lärare på folkminneskursen i Tomelilla, Carl Wilhelm von Sydow, hade ett arbetssätt som påminde mycket om botanikers sätt att systematisera sitt material. I de expanderande folkminnessamlingarna försökte von Sydow hitta ett system, där olika kategorier separerades, och varje kategori i sin tur systematiserades (Bringéus 1976:31f). Likheterna med botanikernas sätt att dela in växter i familjer är påtagligt, och von Sydow använde också termen "ekotyper" för att beteckna sagor som omformats i en lokalmiljö, en term lånad från botaniken (Bringéus 1976:34). Det etnologiska språkbruket var också påfallande "botaniskt". Man talade om "kulturströmningar" och "kulturböjor", "typer" och "arter" av hus och gårdar, Sjöbeck beskrev de skånska hägnadstyperna som "artrika", vissa typer var dominerande, skedgårdet hade bevarats "typäkt" ända tills det "utrotats" (Sjöbeck 1925). När Sigurd Erixon beskriver det folkliga byggnadsskickets utveckling på landsbygden använde han uttryck som "undanträngning" och "framväxt". Hus i en gårdsanläggning är inte sammanbyggda, de är "sammanväxta". På jämtländska fäbodan finner Erixon "mångårdsembryon". Han använder till och med ordet "byggnadsflora" (Erixon 1922:250). Kanske gjorde de tidiga etnologernas botaniskt färgade språk och av botaniken inspirerade arbetssätt, där fältarbetet var en viktig del, det lättare för botanikern Sjöbeck att känna sig hemma bland de samtida etnologerna.

Fältarbetet – en kapplöpning med förödelsen
De etnologiska bebyggelseundersökningarna startade i större skala när Sigurd Erixon anställdes av Nordiska museet 1912. Först var han ensam fältarbetare, men han organiserade denna expansiva verksamhet, så att det 1920 fanns elva expeditioner utskickade till olika landsdelar med sammanlagt 32 deltagare. Folklivsarkivet i Lund etablerades 1913, och redan från början skickades studenterna ut på kulturhistoriska fältarbeten varje sommar, då de förvandlades till insamlare och forskare (Löfgren 1988:159).

1923, året efter sitt deltagande i folkminneskursen, anlätades Mårten Sjöbeck av Helsingborgs museum för att undersöka och dokumentera ålderdomlig bebyggelse i framförallt norra och nordvästra Skåne. Helsingborgs museum, som var ett av de största museerna i Skåne, gjorde en för ett "provinsmuseum" stor och ambitiös satsning när man under 20-talet sände ut kulturhistoriska expeditioner. Åren 1919 och 1920 gjordes det i samverkan med Nordiska museet, därefter i egen regi. Under åren 1923–27 var Sjöbeck ensam museets fältarbetare. Arbetet utförde han delvis understödd av Hyltén-Cavalliusstiftelsen, knuten till Folklivsarkivet. 1923 fick Sjöbeck 350 kr i stipendium för "undersökning och fotografering av kulturhistoriskt märkliga äldre bondgårdar och ålderdomliga primitiva byggnader inom hela Nordskåne, dels för en mera utförlig studie över bastugor och malttorkor i Luggude härad".¹⁰ Fram till 1927 sökte och fick han stipendier och premier från stiftelsen för undersökningarna. I villkoren för mottagandet ingick att överlämna fotografier, ritningar och annan dokumentation till Folklivsarkivet. Några krav på någon mer analyserande skriftlig redovisning ställdes inte. Inte heller Helsingborgs museum begärde annat än inlämnande av dokumentationsmaterialet. Men Sjöbeck gjorde så många iakttagelser och reflektioner kring vad han såg och upplevde på landsbygden att det gav

upphov till ett flertal artiklar i dagspressen och i periodica av fackkaraktär. Sjöbeck beskrev åren som fältarbetare som

en tid fylld av idéer, produktivitet och ett rastlöst kringflackande på trampcykel och till fots med museets stora fotografiapparat, som jämte stativ upptog all plats på pakethållaren (Sjöbeck till Romell 16/1 1953).

Sjöbeck åkte tåg från Helsingborg, och cyklade sedan, med stationerna som utgångspunkt, iväg med en stor ateljékamera och en packe glasplåtar. Enbart den fotografiska utrustningen vägde 20 kg. Men resultatet blev gott – en stor mängd fotografier, där de flesta håller en mycket hög kvalitet, liksom prydliga ritningar av hus och gårdar. I fält utfördes uppmätningar och skisser, själva renritningen gjordes hemma. Även korta notiser om seder och bruk och folktro finns i materialet. "När tillfällen därtill erbjudit sig har jag i någon mån äfven insamlat folkminnesforskningsmaterial", skrev Sjöbeck till von Sydow 7/6 1924.¹¹

Etnologen Karl-Olov Arnstberg, som har skildrat Sigurd Erixons forskarliv, menar att den etnologiska byggnadsforskningen inte började med intresse för det tekniska – variationer i byggnadsteknik och datering – utan i ett romantiskt intresse för byggnadskultur som vittnesbärare av livet förr. Byggnader lämpade sig också väl för etnologisk forskning eftersom de till skillnad från föremål inte var lika lätt flyttbara och därför lämpliga att spinna utvecklingsteorier kring. Hus ger också, till skillnad från enstaka lösryckta föremål, en vision av hur livet förr verkligen kunde ha levts (Arnstberg 1989:63f) – eller med Sjöbecks egna – ganska romantiska – ord:

Att skriva om de gamla bondgårdarna är att berätta om det förgångna, om det som är utdömt att försvinna (Sjöbeck 1922:1).

Krappert nr 10; Brunnby socken. Sjöbecks anteckning till bilden lyder: *Dörr till loge och stall. Det synliga fönstret har förr suttit i boningsrummets norra vägg. Vid stentrappan som är ursprunglig 80-åriga Johanna Svensson. Foto: Mårten Sjöbeck 1926.*

Deltagarna i expeditionerna blev räddare av kunskapen om det gamla. Inför fältsäsongen 1923 skrev Mårten Sjöbeck till von Sydow och Hyltén-Cavalliusstiftelsen:

...undersökningarna i år framförallt komma att inriktas på sådana objekt – där det ålderdomliga är direkt hotadt till sin existens, och där synnerlig skyndsamhet är af nöden om något skall kunna vinnas åt ett fotografiskt – topografiskt arkiv (Sjöbeck till von Sydow 1/5 1923).

Undersökningarna var en jakt efter det ursprungliga och det försvinnande, och beskrevs som en ”kapplöpning med förödel-sen” (*Fataburen* 1920:63). Brådska hade kännetecknat folklivsupptecknarna och etnologerna ända sedan Mandelgrens och Djurklous tid, och fortfor att vara en drivkraft ända fram till 60-talet (Nilsson 1996:53ff). Genom dokumentation av den gamla bebyggelsen räddades kunskapen om den åt eftervärlden –

och med det lät man sig nöja. Skapandet av ett fullständigt arkivmaterial, digert och välordnat, var ett mål i sig. ”Ett vackert material har hämtats från Nordskåne”, skrev Sjöbeck 1924, och fortsatte:

Dessa samlingar utgöras av fullständiga gårdsuppmätningar, planer och sektioner, specialteckningar till alla intressanta enskildheter, beslag, smide o.s.v. samt här till en stor samling fotografier (Sjöbeck 1924:61).

Insatser för att rädda och bevara de hus som dokumenterades av 20-talets kulturhistoriska expeditioner i Skåne verkar knappast ha förekommit. Den nya industrialiserade tiden skulle snart undanröja alla spår av gammal byggnadskultur, och då gällde det att ha varit steget före med kameran och ritstiftet. Det fanns till en början ingen självklar koppling mellan byggnadsdokumentationen, så som den utövades av Sigurd Erixon och hans

samtida, och praktiska bevarandeinsatser. Dagens byggnadsvård och intresset för "traditionella" byggnadstekniker och -material, samt det kulturmiljöarbete som är knutet till den kommunala samhällsplaneringen, är ett sent 1900-talsfenomen. Målet för Erixons och hans samtidas kulturhistoriska expeditioner var inte att få de boende på landsbygden att vårda sina hus så att de skulle bevaras till kommande generationer, utan målet var att samla material för forskningen. Expeditionernas deltagare var i första hand dokumentatörer, och skapandet av ett fullständigt arkivmaterial var ett mål i sig. Arkivskåp fylldes med prydliga akter med fotografier, ritningar och noteringar från platser som hyste bebyggelse som ansågs som ålderdomlig och ursprunglig. Syftet var alltså inte att *bevara* kulturminnen, men *följden* blev på sikt *skapande* av kulturminnen, när vissa byggnader och byggnadstyper blev föremål för expeditionernas uppmärksamhet och därmed tillskrevs en ny egenskap – kulturhistoriskt värde.¹² Inte bara enskilda byggnader kunde få denna egenskap utan hela bygder. Orvar Löfgren menar att de tidiga folklivsforskarnas "dalafokusering" bidrog till att ge Dalarna en central plats i konstruktionen av ett gammalt allmogeliv i den nationella mytologin som skapades av en framväxande borgarklass (Löfgren i Frykman & Löfgren 1979:60).

Att det allmänt ansågs att den gamla allmogebebyggelsen skulle försvinna visar bland annat den motion till andra kammaren om önskvärd dokumentation av allmogesamhället, som Per Edvin Sköld väckte 1919: "Nya byggnadsmetoder hava för längesedan omöjliggjort fortbeståndet av de gamla husen..."¹³ Men det var utan bitterhet eller desperation man uttryckte sig så. Att det gamla skulle försvinna var något som konstaterades, och accepterades utan större sentimentalitet. Museimannens insats blev att framkalla bilden av det förgångna (Bringéus 1972:12),

inte att hålla det förgångna vid liv. 1919 års motion ledde till en utredning, som 1923 levererade ett "förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen", och 1926 anslogs statliga medel för ett stöd till dokumentation av allmogelivet (Nilsson 1996:57f). Detta möjliggjorde en utökning av Nordiska museets och Erixons verksamhet med byggnadsdokumentation i fält.

Både själva insamlandet, och sedan tolkandet av det insamlade materialet, var förbehållet forskaren, men allmänhetens tips mottogs tacksamt. 1924 publicerade Sjöbeck en kort artikel med den långa titeln "Kan den för hembygden intresserade skåningen bidra till utforskande av den skånska allmogens byggnadskultur? Några synpunkter och önskemål vid studiet av de gamla byggnadsformerna" (Sjöbeck 1924). Konklusionen i artikeln blev inte, som titeln kan få läsaren att tro, att utforskandet av allmogens byggnadskultur var en uppgift lämpad för en bred allmänhet. Sjöbeck hävdar i artikeln att studium av byggnadsformer är vanskeligare än insamling av minnen i form av seder och traditioner. Det förstnämnda kräver enligt Sjöbeck en överblick över landskapet, som tar tid att förvärva. Iakttagelseförmågan måste vara mycket vältränad på särdragen i byggnadsskicket på olika platser, och "höga vetenskapliga krav" måste ställas på den som ska ta hand om undersökningarna. Här är det frestande att dra paralleller till Sjöbecks botaniska bakgrund. Botaniska studier kräver att ögat är vältränat och förmår uppfatta de betydelsebärande skillnader som skiljer olika arter åt. Allmänhetens roll i sammanhanget blev för Sjöbeck mer att vara tipsare, "att helt enkelt lämna anvisning på ålderdomliga gårdars, byggnaders eller säregna företeelsers läge" (Sjöbeck 1924:64). Här skilde sig hans synsätt från det som von Sydow gav uttryck för i *Våra folkminnen* och genom verksamheten med folkhögskolekurser, som syftade till att "snabbutbildade entu-

siaster” skulle kunna bidra till forskningen genom egen insamling (Löfgren 1988:146, Nilsson 1996:58f). Däremot hade Sjöbeck samma syn som N.E. Hammarstedt, Nils Lithberg och Sigurd Erixon vid Nordiska museet. Deras uppfattning styrde hur museets fältarbeten organiserades, och man trodde inte på oskolade insamlare (Nilsson 1996:64).

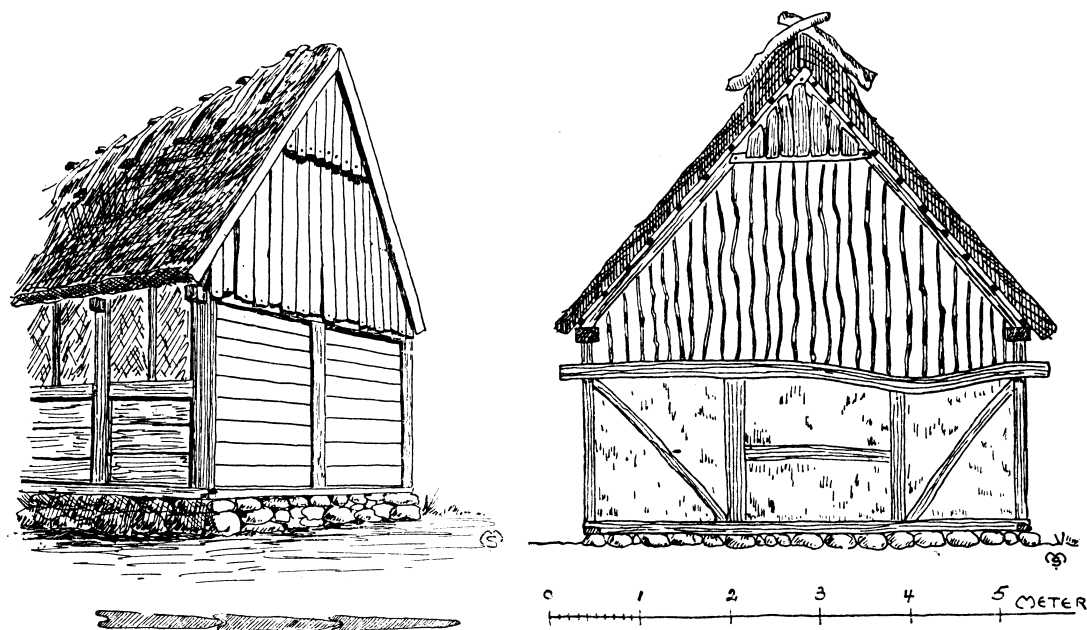
”Ännu några risflätade gavlar hafva upptäckts”

Sjöbeck studerade särskilt två märkliga byggnadsdetaljer som han fann i några korsvirkesbyggnader i Luggude härad, den risflätade gaveln och det utkragande gavelröset. I en artikel i *Folkminnen och folktankar* 1923 beskriver Sjöbeck noggrant de byggnader han har upptäckt med dessa enligt honom mycket ålderdomliga drag. Både på fotografier, på ritningar och i text beskriver han utformningen av gavlarna. Däremot drar han inga slutsatser om dessa karaktärsdrag som ledfossil, som vittnesbärare om äldre tiders kulturförhållanden. Detta förhållningssätt var i och för sig inget anmärkningsvärt. De kulturfenomen som de tidiga fältforskarna ägnade sig åt betraktades ur ett diffusionistiskt och evolutionistiskt perspektiv, där spridningens vägar och det möjliga ursprunget och ursprungsskicket var det väsentliga, inte den samhälleliga kontexten som gett upphov till förändring och spridning (Löfgren 1990:94). Sjöbeck skildrade byggnadsdragen ungefär som han skildrade rara örter – det sällsynta får ett egenvärde just på grund av sin sällsynthet. Det utkragande gavelröset som figurerade inledningsvis var en sådan företeelse. Det återfanns bara i ett fåtal exemplar i nordvästra Skåne, vilket redovisades med prickar på kartor (Sjöbeck 1923:110). I text, på foto och på ritningar redovisas gavlarnas konstruktion, och trots att de är få till antalet vågar sig ändå Sjöbeck på en viss typologisering. Gården Gnetaröd i Allerums socken

hyste en gavel som Sjöbeck fann motsvarigheter till på andra platser, och han valde att kalla den ”Gnetarödstypen”. Att kunna sortera in bebyggelsen i färdiga fack, och att dela in husen och gårdarna och byggnadsdragen i typer bör ha varit ett ganska självklart arbetsätt för en botaniker.

I sökandet efter förklaringar till de egenomliga gavlarnas uppkomst och funktion spelar det ekologiska sammanhanget avsevärd roll för Sjöbeck. Han noterar i vilken ekologisk omgivning husen befinner sig, och han jämför den vegetation han ser med äldre källor, ofta Linné. Han sätter in de enskilda byggnaderna i en ekologisk kontext, när han drar slutsatsen att bruket att fylla det nedre korsvirkesfacket i synnerhet i logar med ekplank ”i stort sett följer samma linje utefter vilken det gamla tämligen kompakta lövskogsbältet framgick” (Sjöbeck 1922:8f). Ett bevarat byggnadsskick vittnar här om en tidigare vegetationssituation, vilken kom att förändras i samband med skiftesreformerna.

Sjöbeck konstaterar 1923 att samtliga platser där han har funnit gårdar med gavlar som haft både utkragande och risflätade gavelröset ligger inom områden där det på mycket länge inte funnits rakvuxna enar, lämpliga att använda för flätning i gavlarna. Till detta har istället använts olika arter av vide. En gavel flätad med en blir enligt Sjöbeck kompaktare ”med en betydligt större förmåga att kvarhålla och direkt avdunsta regndropparne än den enkla pilflätningen”. Ett gavelröset flätat med pilens glatta kvistar höll inte kvar vätan. Utkragningen skulle då ha som funktion att hindra att alltför mycket regnvatten rann från gavelröset ner på den lerklinade väggen nedanför (Sjöbeck 1923:118f). Några år senare, 1928, publicerades ”Om gavlar i skånska allmogebyggnader” i Helsingborgs museums årsskrift. Här gör Sjöbeck jämförelser mellan sitt undersökningsområde Luggude härad och vad han funnit i södra Skåne under fältarbeten 1926 och 1927. I försöken till förklaringar

Exempel på Mårten Sjöbecks ritningar. Typisk gavelkonstruktion från Vitteröd, Munkarps s:n, Frosta h:d, resp. Besshus, Ekeby s:n, Luggude h:d. Ur Hälsingborgs Museums Årsskrift 1928.

till det egenartade utkragande gavelröstets ursprung och funktion, ser han nu till skillnader i korsvirkestekniken mellan nordvästra Skåne och andra trakter i Skåne med korsvirkesbyggnader. Han finner att korsvirkestekniken är annorlunda i Luggude, vilket förklaras med att det tidigare funnits en rikare tillgång på ektimmer här än på andra håll.

Luggude härad kan med fog benämnas de timmerrika korsvirkesbyggnadernas område, och det överträffar ur denna synpunkt alla andra skånska trakter (Sjöbeck 1928b:69).

I sina efterforskningar gjorde Sjöbeck också jämförelser med danska och nordtyska områden som han själv hade besökt, där det också fanns utkragande gavelrösten i korsvirkesbyggnader. Han drar slutsatsen att det i dessa områden möjligen är fråga om påverkan från städerna, medan ”i motsats härtill ger den nordvästskånska gaveln en stark käns-

la av primitivitet”. Slutsatsen blev att den nordvästskånska varianten av utkragande gavelrösten är orsakad av den hopfognings-teknik av det grova ektimret i korsvirket som ger ”en utpräglad tendens mot utkragning” och att den nordvästskånska gaveln är ”avlägsen” från likartade och till synes besläktade former i Danmark. Sjöbeck drar alltså *inte* slutsatsen att likheten mellan vissa danska trakter och nordvästra Skåne beror på kulturspridning, en teori som många samtida etnologer annars gärna hänvisade till. Istället är det områdets ekologiska förutsättningar som bestämde vilka typer av byggnadsmaterial som fanns tillgängliga, som i sin tur var avgörande för bebyggelsens utformning. Även om Sjöbeck framförde olika teorier om gaveltypens uppkomst i de två olika artiklarna, grundades teorierna främst på hur områdets vegetation såg ut, och hade sett ut i äldre tid.

I en artikel i *Tidskrift för hembygdsvård*

Risflätad gavel i bostadshus, "Smörhuset", Kågeröds socken 1923. Foto: Mårten Sjöbeck.

från 1928 behandlar Sjöbeck allmogebbyggelse i den skånska risbygden, kontrasterad mot slättbygdens och skogsbygdens bebyggelse. Han visar i artikeln hur de stora omvandlingarna av risbygden under 1800-talet, då stora områden nyodlades, inte bara förändrade kulturlandskapet utan också medförde att allmogens byggnader fick nya gestalter. Sjöbeck refererar också till lantmäterikartor. Sigurd Erixon ansåg dessa bristfälliga som källor vid bebyggelsehistoriska studier, eftersom det i dem inte går att utläsa de enskilda husens byggnadsteknik och byggnadstyp (Erixon 1919:1). Sjöbeck nyttjade emellertid äldre kartor över Luggude härad för att utröna i vad mån samtida 3- och 4-längade gårdar i äldre tid hade varit 2- eller 3-längade, och han kunde belägga att samtida fyrlängade gårdar till en början endast haft två eller tre längor (Sjöbeck 1928a:84).

Botanisms besegrare

Året 1927 innebar ytterligare en milstolpe för Sjöbeck. Det året publicerade han i *Skånska folkminnen* artikeln "Bondskogar, deras vård och utnyttjande". Artikeln kom att tryckas på nytt 1966, då Svenska naturskyddsföreningen hyllade Sjöbeck på hans 80-årsdag genom att återge artikeln i sin årsskrift, då under titeln "Vång och utmark i Skånes skogsbygd", med ett kommenterande förord av Lars-Gunnar Romell¹⁴, som där kallade Sjöbeck "botanisms besegrare". När artikeln publicerades första gången fick den stor betydelse i det samtida vetenskapssamhället. I artikeln menar Sjöbeck att det som naturvården kallar natur inte är det, utan kultur, i den meningen att det är skapat och förändrat av människan:

...vångaskogen trots sitt fagra utseende och för botanisten tilltalande anblick – är en kulturprodukt, som till alla delar formats efter människans behov och av människors arbete under århundraden (Sjöbeck 1966:160).

Det som artikeln specifikt handlar om är den skånska lövängen, med exempel hämtade från Västra Göinge härad, där Mårten Sjöbeck varit på fältarbete. Sjöbeck argumenterar för att lövängen är ett stycke ålderdomlig kultur skapad genom hävd likställd med allmogens gårdar, som självklart var accepterade som just ålderdomliga kulturyttringar. Artikeln ledde till att en av den tidiga naturvårdens auktoriteter, Rutger Sernander¹⁵, fick ändra ståndpunkt och medge att lövängen var en kulturprodukt, skapad av mänsklig hävd, och inte ett stycke vild natur, vilket han tidigare hävdade (Romell 1966). Den indirekta kritiken mot Sernander som gick att utläsa i artikeln plågade Sjöbeck:

Min beundran för professor Sernander var stor och det smärtade mig uppriktigt varje gång jag tvingades göra invändningar eller förfäktat en annan ståndpunkt än hans (Sjöbeck till Romell 12/12 1958).

En av förutsättningarna för artikelns tillkomst, innehåll och slutsatser var Sjöbecks kontakter i fält med ”de gamle” – kontakter som inte var självklara för naturvårdens specialister. Sjöbeck träffade under sina byundersökningar många åldringar, och de iakttagelser han gjorde och de frågor som just han kunde ställa till landsbygdens befolkning utifrån sina botaniska kunskaper var annorlunda än vad hans samtida etnologkollegor kunde fråga efter, och hans slutsatser av fältforskningarna blev därmed också annorlunda. Det är uppenbart att Sjöbeck tar sina sagesmäns uppgifter och kunskaper på stort allvar, ingenstans finns något idylliserande eller exotiserande av landsbygdens åldringar. Hans blick sökte sig också vidare. Det var inte bara föremål, byggnader och hägnader han såg, utan också odlingarna, betesmarkerna och skogarna, och han såg att landskapet han rörde sig i var en kulturprodukt.

Min grunduppfattning av lövängen som kulturskapelse var klar redan åren 1922–23 när jag konnekterade

lantmäterikartorna över Björka, Väla och Allerums byar med de dåtida kvarlevorna av lövängar och fålader. Det erfordrade intet skarpsinne för att göra konstaterandet, som gav sig själv. Det var under mina byundersökningar för Hälsingborgs Museums räkning, som jag fick tillfälle att se de kvarlevande mycket primitiva odlingarna i Göinge härad, där åldringarna kunde lämna uttömmande svar på nästan alla frågor. Denna klarhet hos allmogen motiverade min artikel Bondskogar (Sjöbeck till Romell 12/12 1958).

I artikeln sammanför Sjöbeck sina tidigare forskningar i fält av byggnader och hägnader med studium av äldre kartor och skifteshandlingar, inhämtande av muntliga uppgifter från åldringar om både seder och bruk och magiska föreställningar, benämningar på olika markslag, och inventeringar av floran. Det var människans behov under århundraden som format skogen till en kulturprodukt. Den årligen återkommande lövtakten var ett sådant behov, som påverkade skogens utseende och sammansättning. Sjöbeck berättar om lövtakten – när den bedrevs (slutet av juli men ej längre än till larsmäss) – med vilka redskap (lövkniv) – benämningen på att skära av kvistar och binda lövruskar – (att ”snea”, att ”binda kausta”) osv. På samma sätt beskrivs höslåttern med alla dess moment, liksom namnen både på arbetsmomenten och på höets karaktär beroende på var det har växt, och de magiska föreställningar som var förknippade med slåttern. Dessutom har Sjöbeck inventerat vilka grässorter som ingick i höet på en plats i Brönneå socken – han fann 23 sorter, som redovisas med dels latinska namn, dels de folkliga (Sjöbeck 1966:157). Också gagnvirkesavverkningen beskrivs, det vill säga vilka träslag som användes till vilka produkter samt hur och var avverkningen ägde rum. Ordet skog, självklart för de flesta i Sjöbecks samtid och i nutiden, användes av ”de gamle” inom undersökningsområdet i liten utsträckning, istället användes ofta ordet ”trävara”, vilket väl beskrev de ekono-

miska aspekter som lades på skogen, som en samling växande träd (a.a.:151). Sjöbeck går igenom vad de olika träslagen hade för användning och kopplar samman detta med skogens utseende. Exempelvis tilläts linden att växa ymnigt, eftersom den var råvara för tillverkning av lindbastrep, en viktig avsalu-produkt (a.a.:163). Han uppmärksammade ruiner av ”kobodar”, enkla byggnader avsedda som väderskydd för kreaturen, och genom sagesmännens anvisningar kunde han rita rekonstruktioner av dem. Däremot frestades han inte att spekulera i huruvida dessa byggnader var rester av ett sedan länge bortglömt fäbodväsende, utan han såg kobodarna som funktionella byggnader, nödvändiga i skogsbygdens betesdrift (a.a.: 159).

Genom förtrogenhet med både botaniken och med odlingens olika yttringar såg Sjöbeck ett arbetets landskap, även om han också såg oerhörda skönhetsvärden i det. Han beskrev det som Orvar Löfgren har kallat ”produktionslandskap” och ”magiskt landskap” i den tid då det började betraktas som ett ”exotiskt landskap” (Löfgren i Frykman & Löfgren 1979:46ff).

Artikeln om Bondskogar skrevs på en elegant och lättflytande prosa och med en argumentation som alltså var så övertygande att tunga auktoriteter inom naturvården ändrade åsikt. Avsikten med artikeln hade inte varit att skaka om det etablerade vetenskapssamhället:

Jag stod under dessa år i intim kontakt med traditionsbärare inom allmogen. Med mina botaniska förstudier såg jag i fältet ögonblickligen åt vilket håll problemen lutade. Min lilla artikel skrevs som en något generad och blyg protest mot den dåtida naturvetenskapliga åskådningen. Jag avsåg icke att välta hus och jag önskade för allt i världen icke att vara stygg (brev från Sjöbeck till Romell 16/1 1953).

Men även om det inte var Sjöbecks avsikt att välta hus, blev följderna av hans artikel faktiskt omvälvande. Romell menade 1966 att artikeln var det som behövdes för att bryta

”botanismens värde” inom naturskyddet och landskapsvården. Det nya synsätt som Sjöbeck hade introducerat fick snart genomslag. Åke Campbell skrev 1935:

Sernanders senaste definition av begreppet löväng innebär en direkt seger för de synpunkter vi diskuterade redan vid tillkomsten av Din skånebok och min risbygd.

Överhuvudtaget är årsskriften 1934 det länge väntade fullständiga genombrottet för ”kulturskolan” (Campbell till Sjöbeck 5/1 1935).¹⁶

Campbell, som 1930 blivit föreståndare för Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala, satte stort värde på Sjöbecks arbete med att uppteckna den folkliga etymologin, och kommenterade också detta:

Den vandring Du där gör med allmogemannen vid Din sida borde göras om i varje svenskt landskap eller språkområde (Brev från Campbell till Sjöbeck 5/1 1935).

Markhistorisk metod

Sjöbeck kom från 1920-talets slut och framåt att använda sina botaniska kunskaper på ett sätt där botaniken främst blev en stödvetenskap i kulturhistoriska forskningar. Med hjälp av botaniska iakttagelser drog han slutsatser om odlingen och människans livsvillkor i gången tid. Floran inom olika växtlokaler blev historiska dokument, jämförbara med andra historiska källor, som till exempel byggnadsskick, äldre lantmäterikartor och ortnamn. Metoden redovisas mycket övertygande i den långa och innehållsrika artikeln ”Allmänningen Kulla Fälåd” från 1947, som är resultatet av många års arbete i fält och i arkiven. Här beskriver Sjöbeck hur han redan under 1920-talets exkursioner noterade att det ofta fanns en skarp gräns mellan hed- och ängsvegetation, utan att markslaget eller vattenförhållanden gav anledning till det. Inför denna iakttagelse misstänkte Sjöbeck att artfördelningen berodde på ett äldre, sedan länge övergivet odlingssätt. Vid jämförelser

med arkivaliska källor, fann han att florans olika fördelning återspeglade sedan länge raserade rågångar.

Växternas uppträdande visade hän emot kulturen, och de enskilda arterna framstodo som relikter, vilka kunde redogöra för odlingen (Sjöbeck 1947:7).

”Allmänningen Kulla Fälad” bygger på mycket ingående studier av ett stort område i nordvästra Skåne, och Sjöbeck arbetade med framställningen under lång tid. Inte minst arbetet med att sammanställa storskaliga 1700-talskartor måste ha tagit oerhört mycket tid i anspråk. Noggrannheten i arbetet är imponerande, och användbarheten i underlagsmaterialet, som finns i Lunds universitetsbibliotek, är fortfarande stor (Narvelo 1987:27).

Natur och kultur enligt Mårten Sjöbeck

De erfarenheter som den byggnadshistoriska prologen gav Mårten Sjöbeck kom att ge honom avgörande impulser i hans långa och märkliga författarskap. Tidigt sökte han efter ekologiska förklaringar till byggnadsformernas variation, när andra samtida byggnadsdokumentatörer sökte efter belägg för kulturspridning och ”gesunkenes Kulturgut”. Snart vidgade han undersökningarna från att omfatta gavelrösten och utsirade bjälkhuvuden till hela odlingssystem och människans sätt att ta sin omgivning i anspråk, och fortfarande har han få efterföljare.

I hela sitt cirka 50-åriga författarskap hade Sjöbeck synpunkter på hur natur- och landskapsvärden bedrevs, och i den långa brevväxlingen med Lars-Gunnar Romell är den bristande insikten om landskapets historia hos naturvårdarna ett återkommande ämne. Det som Campbell kallat ”kulturskolan” i naturvärden var uppenbarligen ett tånjbart och relativt begrepp vars genomslag egentligen aldrig blivit fullständigt. Arkeologen och agrarhistorikern Leif Gren menar att 1964 års

naturvårdslag, som ledde till att många miljoner satsades i ett statligt naturskydd, byggde på akademiska idéer från 1900-talets början (Gren 1998:4). Den tvärvetenskapliga syn som Sjöbeck och Romell och flera med dem förfäktade hade inte nått fram till lagstiftarna.

Det var i synnerhet de naturvårdande insatser på tre platser som engagerade Sjöbeck: Dalby hage utanför Lund, Kullaberg och Linnés Råshult. Sjöbeck och Romell hade ofta anledning att dryfta hur dessa platser sköttes, och det var sällan de båda fann att det var fråga om vård som tog hänsyn till de värden som skapats av människan. Redan 1927 hade Sjöbeck uppmanat vad han kallade ”naturälskarna och naturskyddsvännerna” att ge upp ambitionen att finna en ”ursprunglig” skånsk blandlövsskog, eftersom skogarna i så hög grad var kulturpåverkade (Sjöbeck 1966:150). Men just strävan efter en förmodad ursprunglighet präglar fortfarande stora delar av naturvårdssektorn.

Den akademiske men mångvetenskaplige Sjöbecks syn på samspelet mellan människan och hennes omgivning var inte komplicerad. Han menade att det som kallas natur rätteligen borde benämnas kultur. 1927 skrev han i artikeln om Bondskogar: ”För de gamle existerade icke vårt begrepp natur” (Sjöbeck 1966:182). Meningen kan – om man så vill – läsas som både ett avstamp inför ytterligare mer än 40 år av forskning där begreppen kultur och natur var centrala, och som en sammanfattning av hela hans forskargärning. Det är också här, när Mårten Sjöbeck har publicerat sin artikel om Bondskogar, och sedan börjar utveckla sin markhistoriska metod och sin verksamhet som författare av landskapsbeskrivningar, som den kanske intressantaste berättelsen om hans livsverk börjar. Mångvetenskapligheten hos Sjöbeck kan också göra att han blir en svårfångad person, något som avslöjar att tvärvetenskaplighet och samverkan över sektorsgränser i natur- och kulturvård fortfarande är komplicerat att bedriva.

Bilden publicerad första gången 1927 med följande bildtext: *Naturlig äng i Nösvala by, Brönnestads s:n. I förgrunden ligger höet utbredd till torkning i sträng. I bakgrunden håller kvinnan på med "att slå ihoba en sträng" till en "soba".* Foto: Mårten Sjöbeck, 21 juli 1927.

Som författare är han fortfarande aktuell i den ständigt pågående diskussionen kring begreppen natur och kultur, och i naturvårdens förhållningssätt till sina objekt. Om man använder ordet kultur i betydelsen "odling" finns egentligen ingen motsättning mellan begreppen natur och kultur, utan en samverkan, eftersom ingen odling kan ske utan vissa förutsättningar som bäst benämnes som naturgivna – jordmån, klimat, hårdighet osv. Både humanister och naturvetare har mycket att lära av både varandra och av Sjöbeck när det gäller människan och hennes odlingar.

Karin Gustavsson, *fil. mag.*
Helsingborg

Noter

- 1 Brev från Mårten Sjöbeck till Carl Wilhelm von Sydow 7/6 1924.
- 2 En förteckning över Mårten Sjöbecks tryckta skrifter finns bl.a. i Gren 1998.
- 3 Brev från Mårten Sjöbeck till L.-G. Romell 16/1 1953.
- 4 Iakttagelser rörande floran och fågelfaunan i Vallåkradalen. *Fauna och flora* 1920.
- 5 Enligt brev från Sjöbeck till Torsten Mårtensson 21/10 1921, Helsingborgs museums arkiv.
- 6 Hur det gick till – om det var Sjöbeck som skrev

boken på eget initiativ och sedan fick den förlagd, eller om boken kom till efter beställning från järnvägsföretaget, – har inte gått att utröna i arbetet med denna artikel.

- 7 Till exempel *Helsingborgs Dagblad*, *Sydsvenska Dagbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* och *Hem i Sverige och Skåningarnas jul*.
- 8 Mårten Sjöbeck studerade vid 1950-talets början problematiken kring odlingens påverkan på jordmånen i både förhistorisk och historisk tid. I artikeln "Jordförstörelsen tidevarv" i *Bygd och natur* 1953 redovisar han sina ståndpunkter i frågan.
- 9 T.ex. skriver Sjöbeck 1927: "Därjämte önskar jag här frambära ett uppriktigt tack till min värderade vän, fil. lic. Åke Campbell, för det intresse, varmed han följt mitt arbete samt för den kunskap och erfarenhet han frikostigt ställt till min disposition icke minst vid utarbetandet av denna framställning" (Sjöbeck 1966).
- 10 Hyltén-Cavalliusstiftelsens protokoll, LUF.
- 11 Sjöbecks material finns både i Folkklivsarkivets gårdsarkiv och i Helsingborgs museums arkiv.
- 12 Några av de byggnader som Sjöbeck dokumenterade i nordvästra Skåne blev "upptäckta" och kom att flyttas till Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg, etablerat vid 1920-talets början.
- 13 Citatet ur Nils-Arvid Bringéus 1988 "Folkkulturen och Folkklivsarkivet".
- 14 Lars-Gunnar Romell 1891–1981, botaniker, pro-

- fessor i skoglig marklära vid Cornell University, verksam vid Statens skogsforskningsinstitut. Sjöbeck och Romell brevväxlade från 1940-talets början och tre decennier framåt.
- 15 Rutger Sernander 1866–1944, professor i växtbiologi vid Uppsala universitet, ordförande i Naturskyddsföreningen m.m.
 - 16 De publikationer som åsyftas är dels Sjöbecks bok "Skåne" från 1928, dels Campbells "Risbygden i Skåne. En etnografisk-geografisk studie över ett bortglömt bygdebegrepp" i *Västsvenska hembygdsstudier* 1928. Den årsbok som åsyftas är *Sveriges Natur* 1934, där både Sjöbeck och Sernander skrev om lövängen, och där Sernander med hänvisning till bl.a. Campbell och Sjöbeck anför att lövängen är en kulturprodukt.
- Bilderna från Mårten Sjöstedts bebyggelseinventeringar tillhör Helsingborgs museum.
- Källor och litteratur**
- Otryckta källor*
- Brev från Mårten Sjöbeck till Torsten Mårtensson, Helsingborgs museums arkiv.
- Brev från Mårten Sjöbeck till Åke Campbell, SOFI, Uppsala.
- Brev från Mårten Sjöbeck till Åke Campbell, LUB.
- Brev från Åke Campbell till Mårten Sjöbeck, LUB.
- Brev från Mårten Sjöbeck till C. W. von Sydow, LUB.
- Brev från Mårten Sjöbeck till Lars-Gunnar Romell, LUB.
- Hyltén-Cavalliusstiftelsens handlingar, LUF.
- Tryckta källor*
- Arnstberg, Karl-Olov, 1989: *Utforskaren. Studier i Sigurd Erixons etnologi*. Carlssons, Stockholm.
- Bringéus, Nils-Arvid 1972: Artur Hazelius och Nordiska museet. *Fataburen* 1972.
- Bringéus, Nils-Arvid 1976: *Människan som kulturvarelse. En introduktion till etnologin*. Liber, Lund.
- Bringéus, Nils-Arvid 1988: Folkkulturen och Folklivsarkivet. *Folklivsarkivet 1913–1988*. Skrifter från Folklivsarkivet nr 26.
- Erixon, Sigurd 1919: Svenska gårdstyper. *RIG* nr 2.
- Erixon, Sigurd 1922: Svensk byggnadskultur och dess geografi. *Ymer*, nr 1.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar 1979: *Den kultiverade människan*. Liber, Lund.
- Gren, Leif 1998: *Mårten Sjöbeck. Fotografier av ett svunnet kulturlandskap*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Löfgren, Orvar 1988: Ett ämne väljer väg. *Folklivsarkivet i Lund 1913–1988*. Skrifter från Folklivsarkivet 26, Lund.
- Löfgren, Orvar 1990: Etnologisk kulturanalys från sextiotial till nittiotial. I: Anders Gustavsson (red.): *Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet*. Etnolore 9. Skrifter från Etnologiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Narvelo, Widar 1987: Mårten Sjöbeck – Skånes Linné. *Skånes natur* 1:1987.
- Nilsson, Bo G. 1996: *Folkhemmets arbetarminnen. En undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar*. Nordiska museets handlingar, Stockholm.
- Nordiska mötet för folklivsforskning i Stockholm 16 och 17 aug. 1920. *Fataburen* 1920.
- Romell, Lars-Gunnar 1966: Botanismens besegrare. Landskapsforskaren Mårten Sjöbeck. *Sveriges Natur*.
- Sjöbeck, Mårten 1922: Exteriörer av gamla bondgårdar inom Luggude härad (Skåne). *Skånska folkminnen, samlade och utgivna av folkminneskursen i Tomelilla 1922*. Stockholm, Gunnar Tisells Tekniska Förlag.
- Sjöbeck, Mårten 1923: Bidrag till kännedomen om utkragande och flätade gavelrösten i den skånska korsvirkesgården. *Folkminnen och folktankar* X:1.
- Sjöbeck, Mårten 1924: Kan den för hembygden intresserade skåningen bidra till utforskande av den skånska allmogens byggnadskultur? Några synpunkter och önskemål vid studiet av de gamla byggnadsformerna. *Skånskt bondeliv*. Årsbok utg. av föreningen Skånska folkminnen.
- Sjöbeck, Mårten 1925: Skånska gårdesgårdar. Ett bidrag till kunskapen om deras former och utbredning. *RIG*.
- Sjöbeck, Mårten 1928a: Den äldre allmogebebyggelsen i Luggude härad i Skåne. En kortfattad framställning. *Tidskrift för hembygdsvård*.
- Sjöbeck, Mårten 1928b: Om gavlar i skånska allmogebyggnader. *Årsskrift 1928, Hälsingborgs museum*.
- Sjöbeck, Mårten 1947: Allmänningen Kulla Fälad. En studie i Hälsingborgslandskapets bebyggelsehistoria. *Kring Kärnan* III.
- Sjöbeck, Mårten 1966: Vång och utmark i Skånes skogsbygd. *Sveriges natur* 1966 (Artikeln är ett omtryck av artikeln Bondskogar, deras vård och utnyttjande, publicerad i *Skånska folkminnen* 1927).

SUMMARY

Mårten Sjöbeck's fieldwork in cultural history

Mårten Sjöbeck worked for many decades on writing the history of the Swedish cultural landscape, and in the 1930s and 1940s he developed a synthesis of different disciplines which he called "land-use history" (*markhistoria*). Botany was an auxiliary science in this. The flora within an area was one of many sources which could tell about how the land had been used in the past, and thus what people's living circumstances had been like.

His work as a scholar of the cultural landscape – or land-use historian, as he preferred to call himself – rendered him, among other things, an honorary doctorate at Lund University and the Linnaeus Medal awarded by the Royal Academy of Science.

In 1922 Mårten Sjöbeck took part in a course on folklife at Tomelilla Folk High School, taught by Carl Wilhelm von Sydow and Åke Campbell. Sjöbeck called his participation in the course a "milestone" in his life. His contact with Åke Campbell in particular was to be significant for Sjöbeck.

For several years in the 1920s, Sjöbeck was engaged

as a fieldworker in cultural history at Helsingborg Museum. His task was to investigate and document archaic buildings in the Scanian countryside, with financial support from the Hyltén-Cavallius Foundation attached to the Folklife Archives in Lund. The result of Sjöbeck's fieldwork in the form of plans and photographs can be found today in the Folklife Archives and in Helsingborg Museum. Sjöbeck published several articles about his investigations, where he considered different explanations for certain characteristic features of the archaic vernacular architecture that he documented. According to Sjöbeck, the ecological conditions and development of an area were important factors for explaining the design and appearance of buildings. An article published in 1927 was to be decisive both for Sjöbeck's continued research and for the principles of nature conservation. Sjöbeck argued, very convincingly, that the Scanian wooded meadow, which had hitherto been regarded as a piece of wild nature, was in fact a cultural creation and thus dependent on human maintenance for its survival.